

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ

У статті розглядаються основні механізми пенсійного забезпечення, що існують на даному етапі економічного розвитку в Україні та світі. Розкрито особливості забезпечення фінансової стійкості пенсійних фондів залежно від фінансового механізму пенсійного забезпечення, особливостей виконання актуарних розрахунків.

В статье рассматриваются основные механизмы пенсионного обеспечения, существующие на данном этапе экономического развития в Украине и мире. Раскрыты особенности обеспечения финансовой устойчивости пенсионных фондов в зависимости от финансового механизма пенсионного обеспечения, особенностей выполнения актуарных расчетов.

The article reviews the basic mechanisms of pension providing, used at this stage of economic development in Ukraine and abroad. The features of the financial sustainability of pension funds, depending on the financial mechanism pension features perform actuarial calculations are revealed.

Ключові слова: пенсійне страхування, пенсійний фонд, фінансова стійкість, солідарна пенсійна система, накопичувальна пенсійна система.

Пенсійне забезпечення осіб похилого віку є важливим завданням соціальної політики будь-якої держави. Закріплене ст. 46 Конституції України право громадян нашої країни на соціальний захист обумовлює відповідальність держави та уряду за проведення ефективної соціальної політики й управління процесами соціального та, в тому числі, пенсійного забезпечення населення.

Пошук та формування найбільш ефективного механізму матеріально забезпечення пенсіонерів розпочалось зі здобуттям Україною незалежності. Успадкована від радянських часів пенсійна система пенсійного забезпечення поступово була трансформована у систему пенсійного страхування з поєднанням солідарної та накопичувальної складових, що відповідає викликам часу та переходу до ринкової економіки в нашій країні. Крім того, пенсійна система України постійно змінюється, але низка проблем залишається невирішеною, а саме: низький рівень солідарної пенсії пенсіонерів, який є основним джерелом доходів пенсіонерів та не доповнюється, як це планувалося, накопичувальною пенсією; також, враховуючи демографічну структуру населення, високим є навантаження на платників внесків, що провокує приховування доходів та зменшення надходжень до Пенсійного фонду України. Проблемою є відсутність зацікавленості в участі у системі недержавного пенсійного забезпечення, нерозвиненість даної системи, недовіра населення до недержавних пенсійних фондів. Ускладнення стану пенсійного забезпечення країни відбувається на тлі фінансової кризи, що спричинила спад економічного розвитку країни та, відповідно, скорочення обсягів надходжень до пенсійної системи. В таких умовах дослідження механізмів пенсійного забезпечення вимагає особливої уваги. Та, якщо говорити про діяльність установ у змінному та кризовому середовищі, основним пріоритетом її діяльності виступає забезпечення фінансової стійкості.

Українськими дослідниками розглядаються окремі питання функціонування пенсійної системи України, її фінансування, особливості реформування пенсійного страхування, а також виявлення шляхів її удосконалення. Особливої уваги

заслужують дослідження трирівневого механізму побудови пенсійної системи в Україні Б.О.Зайчука, В.А.Зеленко, О.О.Казака, М.Б.Ріппи, дослідження накопичувальних пенсійних схем О.П.Ковалю, О.М.Пищуліної, Л.П.Якимової та ін.

Метою статті є визначення особливостей забезпечення фінансової стійкості пенсійних фондів залежно від механізму здійснення ним пенсійного забезпечення.

Проблема забезпечення фінансової стійкості пенсійних фондів є важливою, що обумовлено їх значенням та місцем у фінансовій системі держави. Соціальна роль пенсійних виплат вимагає їх захищеності від ризиків, що призвело до практики формування більш складних, багаторівневих механізмів пенсійного забезпечення. Розбалансування солідарної складової системи в нашій країні вимагає покриття дефіциту за рахунок коштів державного бюджету. Такий механізм гарантування пенсійних виплат є ефективним з позиції забезпечення мінімального соціального захисту усім громадянам, однак ставить під запитання дотримання страхових принципів побудови пенсійної системи та принципу соціальної справедливості. Також слід зазначити існування взаємозв'язку між ефективністю функціонування накопичувальних пенсійних фондів та фінансовими ринками, оскільки сформовані у системі накопичувального пенсійного страхування фінансові ресурси мають потужний інвестиційний потенціал для країни.

Отже, стійкість та ефективність функціонування пенсійних фондів мають бути одними з передумов проведення пенсійної реформи. Зазначимо, що на даному етапі економічного розвитку метою реформи пенсійної системи визначено посилення соціального захисту осіб, які втратили працездатність, забезпечення гідного рівня їх життя в результаті стійкого розвитку пенсійної системи на засадах збалансованості інтересів пенсіонерів та громадян, які працюють [4, с.27].

Якщо говорити про поняття стійкості економічної системи, то питання забезпечення фінансової стійкості стають найбільш важливими за умов наявності зовнішніх впливів на дану установу, функціонування її у змінному, ризиковому середовищі.

Пенсійні фонди як об'єкт аналізу фінансової стійкості, мають свої специфічні особливості. Визначення таких особливостей та умов забезпечення фінансової стійкості пенсійних фондів залежить, перш за все, від особливостей здійснення пенсійним фондом своєї діяльності, механізмів формування фінансових ресурсів та здійснення пенсійних виплат.

Існують різні підходи до класифікації пенсійного забезпечення. На нашу думку, основними класифікаційними ознаками є такі: за формами власності страховика (державна, недержавна), за обов'язковістю участі (обов'язкове та добровільне), за механізмом фінансування (солідарне (розподільче) та накопичувальне), за умовами виконання актуарних розрахунків (виплата пенсій з використанням схем з встановленими виплатами та з встановленими внесками).

У зв'язку з тим, що вибір оптимального фінансового механізму пенсійного забезпечення є передумовою забезпечення його ефективності та стійкості, ми вважаємо за необхідне більш детально розглянути такі ознаки, як механізм функціонування та умови здійснення актуарних розрахунків.

Пенсійні схеми з встановленими виплатами (Defined Benefit – DB)

передбачають гарантування учаснику визначеного розміру пенсії при досягненні пенсійного віку. Цей розмір розраховується за актуарними формулами, виходячи з трудового стажу та суми пенсійних внесків. Пенсійні схеми з встановленими внесками (Defined Contribution – DC) передбачають визначення обсягу майбутньої пенсії на основі здійснених попередньо внесків. Особливістю такої схеми є те, що учасник бере на себе ризик, а розмір пенсії визначається з дохідності інвестиційного портфеля пенсійного фонду. Слід зазначити, що на сьогодні схеми із встановленими виплатами не знайшли у світі широкого розповсюдження внаслідок значних складнощів при їх реалізації. Натомість навіть ті країни, в яких спочатку було запроваджено пенсійні схеми із встановленими виплатами, поступово або зовсім відмовляються від них, переходячи на схеми із встановленими внесками, або певним чином їх трансформують, унаслідок чого пенсійні системи набувають комбінованого характеру (тобто мають місце ознаки і DB-, і DC-схем) [5, с.77].

Якщо говорити про особливості розподільчого та накопичувального фінансування пенсійних фондів, то більш фінансово стійким вважається саме розподільче. Солідарний механізм пенсійного забезпечення полягає у перерозподілі внесків працюючих на користь нинішніх пенсіонерів. Накопичувальний механізм передбачає існування індивідуальних пенсійних рахунків застрахованих осіб, де накопичуються кошти. У цьому випадку для збереження пенсійних накопичень та захисту їх від знецінення фінансові ресурси інвестуються. До залучення таких ресурсів на фінансових ринках висувуються певні вимоги. Наприклад, в Україні для недержавних пенсійних фондів ст. 49 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» визначено низку обмежень щодо інвестиційної діяльності з активами таких пенсійних фондів. За результатами I кварталу 2012 року переважними напрямками інвестування пенсійних активів стали депозити в банках (28,2% інвестованих активів), облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України (25,4%), акції українських емітентів (17,7%), цінні папери, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України (15,3%) [3, с. 68]. Отже, у зв'язку зі здійсненням інвестиційної діяльності накопичувальні пенсійні фонди чутливі до фінансових ризиків, у той час як солідарне пенсійне забезпечення до впливу таких ризиків є більш стійким.

Серед інших чинників, що мають вплив на діяльність пенсійних фондів, є макроекономічні, демографічні та політичні. Розглядаючи вплив макроекономічної ситуації, зазначимо, що у періоди економічного спаду відбувається зниження обсягів надходження виплат до пенсійної системи не залежно від механізму її функціонування. Це відбувається у зв'язку зі скороченням фонду оплати праці, з якого сплачуються внески, а також з переміщенням спрямування коштів населення в напрямі від заощадження до поточного споживання. Демографічна структура населення впливає переважно на солідарне пенсійне забезпечення. Соціальна політика – це визначення пріоритетності того чи іншого виду пенсійного страхування в державі, надання гарантій, пільг, контроль та регулювання пенсійного страхування. Наявність таких регуляторів та своєчасність прийняття управлінських рішень є гарантією стійкості та ефективності пенсійного

страхування.

Істотною відмінністю солідарних та накопичувальних механізмів пенсійного забезпечення є гнучкість. Пенсійне забезпечення, що фінансується за розподільчим принципом, передбачає охоплення практично всього населення країни. В Україні воно представлено загальнообов'язковим державним пенсійним страхуванням. Оперативне управління такою складною системою передбачає дотримання низки процедур, відповідне нормативне регулювання, крім того, обґрунтованість та мінімізацію ризиків при прийнятті управлінських рішень. Сплачуючи внески до солідарних пенсійних фондів, учасники цього типу пенсійного забезпечення здобувають право на отримання власної солідарної пенсії у майбутньому: гарантування виплат з солідарної системи покладене на відповідні установи та не може бути припинено або набувати значних трансформацій, доки не буде виплачено пенсію останньому учаснику солідарної системи.

Отже, солідарне пенсійне страхування є менш гнучким, а тому вразливим до зовнішніх шоків, якими є, наприклад, фінансові кризи.

Іншою відмінною рисою між розподільчим на накопичувальним пенсійним забезпеченням є механізм захисту та гарантування виплат. Якщо мова йде про накопичувальні (недержавні) пенсійні фонди, то держава здійснює нагляд за їх діяльністю та контроль за дотриманням законодавства [2, ст. 67]. В той час як, гарантування виплат солідарною пенсійною системою України забезпечується коштами державного бюджету – у разі виникнення дефіциту коштів Пенсійного фонду для фінансування виплати пенсій у солідарній системі, такий дефіцит покривається за рахунок коштів Державного бюджету України [1, ст.113].

Отже, існуючі механізми пенсійного забезпечення мають певні переваги та недоліки, і тому, з метою диверсифікації ризиків, у світі переважають пенсійні системи, що поєднують у собі декілька типів пенсійного забезпечення. Такі системи дають можливість громадянам отримувати пенсію, що складається із декількох частин. Як наслідок глобалізаційних та кризових явищ, що набули значного поширення у світі та впливають на стійкість й ефективність діяльності пенсійних фондів, на даному етапі економічного розвитку також відбувається пошук додаткових та новітніх механізмів матеріального забезпечення пенсіонерів.

Список використаних джерел:

1. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 року №1058-IV
2. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 року №1057-IV
3. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування та пенсійне забезпечення цифрах і фактах. - Київ - 2012. - 72 с.
4. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава. Програма економічних реформ на 2010 – 2014 роки від 02.06.2010. Комітет з економічних реформ при Президентові України. Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf
5. Коваль О. П. Перспективи впровадження загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи в Україні: вплив на економічну безпеку : монографія / О. П. Коваль. – К. : НІСД, 2012. – 240 с.